

[૧૧]

*
*
*

શ્રેયને માટે ભવ્યજીવોએ આશ્રય લેવા યોગ્ય એવા ભગવાન
શ્રેયાંસ-તીર્થકરનું મંગલચરિત્ર સર્વ જીવોને શ્રેયરૂપ હો.

*
*
*

[શ્રેયાંસનાથ-પૂર્વભવ : નલિનપ્રભરાજા]

ત્રીજા પુષ્પકરદ્વીપના પૂર્વ વિદેહમાં ક્ષેમપુર નગર છે. મહારાજા નલિનપ્રભ ત્યાં રાજ્ય કરતા હતા. તે જૈનધર્મના પ્રેમી તેમ જ આત્મસ્વરૂપના જાણનારા હતા; સંસારમાં રહીને પણ મોક્ષના સાધક હતા; ધર્મ-અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરુષાર્થની સાથે મોક્ષનો પુરુષાર્થ તેમને ચાલુ હતો. રાજવૈભવની વચ્ચે પણ તેમની કોઈ પ્રવૃત્તિ ધર્મથી વિરુદ્ધ ન હતી. એક આદર્શ શ્રાવક જેવું તેમનું ઉજ્જવળ જીવન હતું.

તેમના રાજઉદ્યાનમાં હજારો આંબાના ઝાડથી શોભતું એક રમણીય ઉપવન હતું. એકવાર અનંત-જિનેન્દ્રનું ત્યાં આગમન થયું. મોરલા નાચી ઊઠ્યા, કોયલો ટહૂકી ઊઠી, આંબાના ઝાડ હજારો કેરીથી ઝૂકી પડ્યા-જાણે હાથમાં ફળ લઈને પ્રભુને પૂજી રહ્યા હોય! વનપાળે આવીને રાજાને વધામણી આપી : હે મહારાજ! આપણી નગરીના ઉદ્યાનમાં ભગવાન અનંતજિન પધાર્યા છે.

સર્વોત્કૃષ્ટ વધામણી સાંભળતાં જ રાજાના હૃદયનો પાર ન રહ્યો...તપોવનમાં જઈને પ્રભુના દર્શન કરતાં ને ઉપદેશ સાંભળતાં તેનો આત્મા પ્રસન્નતાથી ખીલી ઊઠ્યો : આત્મજ્ઞાન તો તેને હતું જ, તે ઉપરાંત મહાન વૈરાગ્ય જાગ્યો, તેથી જિનચરણોમાં દીક્ષા લઈ મુનિ થયા. તેમને ૧૧ અંગનું જ્ઞાન ખીલ્યું; અને રત્નત્રયની શુદ્ધિ ઉપરાંત, ૧૬ પ્રકારની વિશુદ્ધ ભાવનાઓ વડે ઈચ્છા વગર તીર્થકર પ્રકૃતિનું આગમન થયું-જાણે કે કેવળજ્ઞાનની દૃષ્ટિ તેના આગમનના સમાચાર લઈને આવી પહોંચી. તે નલિન મુનિરાજ વિશુદ્ધ ચારિત્રનું પાલન કરીને, આયુ પૂર્ણ થતાં સમાધિમરણ કરીને ૧૬માં સ્વર્ગમાં ઈન્દ્ર થયા. તેમનું ૨૨ સાગરનું આયુષ્ય હતું. અનેક દિવ્ય દેવીઓ તેમ જ દેવલોકનો આશ્ચર્યકારી વૈભવ, તેની વચ્ચે અસંખ્યાત વર્ષો સુધી તેઓ રહ્યા તો પણ સમ્યક્ત્વના પ્રતાપે ચૈતન્યના મહિમાને તેઓ કદી ક્ષણમાત્ર ભૂલ્યા ન હતા. રાગ હતો પણ તેમની ચેતના

રાગથી વિરક્ત હતી. સ્વર્ગલોકના ઉત્તમસુખોને પણ ચૈતન્યના વીતરાગીસુખ પાસે તો તેઓ દુઃખ જ સમજતા હતા. 'ધન્ય વીતરાગ-મુનિદશા ને ધન્ય પરમાત્મદશા!—તે અમે ક્યારે પામીએ!' એવી મોક્ષભાવના, સ્વર્ગમાં બેઠાબેઠા પણ તે ભાવીતીર્થંકર ભાવતા હતા; અંતે, સ્વર્ગના દિવ્યસુખોથી સંતુષ્ટ ન થતાં મોક્ષને સાધવા માટે તે મહાત્મા સ્વર્ગપુરી છોડીને મનુષ્યલોકમાં આવ્યા.

સિંહપુરી (કાશી)માં શ્રેયાંસનાથ-અવતાર

ભરતક્ષેત્રમાં કાશીદેશ અત્યંત રમણીય છે; ત્યાં અનેક મહાપુરુષો થયા. અત્યાર સુધીમાં સાતમા અને આઠમા (સુપાર્શ્વનાથ તથા ચંદ્રપ્રભ) ભગવંતોના કલ્યાણકોથી જે દેશ પાવન થયો. તે કાશી દેશમાં (હાલ બનારસથી દશ કિ. મિ. દૂર) સિંહપુરી નામની સુંદર નગરી હતી. (હાલ તેને 'સારનાથ' કહેવાય છે અને ત્યાં શ્રેયાંસનાથ ભગવાનનું સુંદર જિનાલય છે.) ત્યાં ઈક્ષ્વાકુવંશી રાજા વિષ્ણુ રાજ્ય કરતા હતા; તેમની મહારાણીનું નામ સુનંદા. સોળ મંગળ સ્વખપૂર્વક શ્રેયાંસ-તીર્થંકરનો જીવ તે સુનંદા માતાના ઉદરમાં આવ્યો....(વૈશાખ વદ છઠ) ત્યારબાદ સવા નવ માસ વીતતાં મહા વદ ૧૧ના મંગલદિને ભરતક્ષેત્રના અગિયારમાં તીર્થંકરનો અવતાર થયો. ત્રણ જ્ઞાનધારક અને ત્રણલોકના નાથ એવા તીર્થંકરનો અવતાર થતાં ત્રણલોકના જીવો હર્ષિત થયા. બધી ઋતુઓ એકસાથે ખીલી ઊઠી અને જીવોનાં મન પણ હર્ષથી ખીલી ઊઠ્યા. પાપી જીવો પણ ધર્મત્મા બની ગયા. ઈન્દ્રોએ આનંદપૂર્વક પ્રભુનો જન્મોત્સવ ઊજવ્યો. પ્રભુના ભવ્ય જન્મોત્સવનો મહિમા દેખતાં ઘણા જીવોએ આશ્ચર્યકારી ચૈતન્યતત્ત્વના મહિમાનું ચિંતન કરીને સમ્યગ્દર્શન વડે પોતાનું શ્રેય કર્યું. અહા! શ્રેયાંસનાથ તીર્થંકરનો અવતાર થતાં જ જીવોના શ્રેયની શરૂઆત થઈ ગઈ. તેમના પહેલાં ભરતક્ષેત્રમાં ઘણા વર્ષો સુધી ધર્મનો જે વિચ્છેદ હતો તે તેમનો અવતાર થતાં દૂર થયો ને જૈનધર્મની ધારા ફરી ચાલુ થઈ. દેવ-દેવેન્દ્રોએ આવીને દિવ્યઠાંઠથી તીર્થંકર પ્રભુનો જે જન્મોત્સવ કર્યો તે જગતના ઉત્કૃષ્ટ મંગલ મહોત્સવમાં એક હતો...ઘણા જીવોને તે શ્રેયનું કારણ બન્યો. ઈન્દ્ર તેમનું 'શ્રેયાંસનાથ' નામ આપે ત્યાર પહેલાં જ પ્રભુએ તો જીવોનું શ્રેય કરવાનું શરૂ કરી દીધું. તેમના ચરણમાં 'ગોડા'નું ચિહ્ન હતું : જેમ ગોડાનું શરીર શસ્ત્રોથી ભેદાતું નથી તેમ શ્રેયાંસનાથ પ્રભુનું અભેદ-અનેકાન્ત શાસન પણ કોઈ એકાન્તવાદી કુચકથી ભેદાતું ન હતું. ઈન્દ્રે પ્રભુનો જન્માભિષેક કર્યા બાદ સ્તુતિ કરતાં કહ્યું-હે દેવ! આપ આ અવતારમાં જ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા થશો ને રત્નત્રયરૂપ શ્રેયમાર્ગનો ઉપદેશ આપીને કેટલાય જીવોનું શ્રેય કરશો. જીવોના હિતરૂપ શ્રેયમાર્ગના આપ રક્ષક અને પોષક છો. તેથી ખરેખર આપ 'શ્રેયાંસનાથ' છો.

કુમાર શ્રેયાંસનાથ એ માત્ર સિંહપુરના જ નહિ પણ સમસ્ત કાશીદેશના ગૌરવરૂપ હતા; ને તેમને લીધે કાશીદેશનું ગૌરવ આખી દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ હતું. કાશીદેશની જનતાએ સુપાર્શ્વનાથ અને ચંદ્રપ્રભ પછી આ ત્રીજા બાલતીર્થંકરને પોતાની નગરીમાં ખેલતાં ને બોલતા જોયા. તેમને દેખતાં જ પ્રજાજનોના હૈયા બોલી ઊઠતા કે-અહા, જ્યાં આવા મહાત્મા પ્રભુ બિરાજે છે તે દેશને ધન્ય છે. અમારા નેત્ર સંકળ છે કે અમને આવા ભગવાનના દર્શન થાય છે, અમારું જીવન ધન્ય છે કે આવા પ્રભુની સાથે અમે જીવીએ છીએ!—વાહ, પ્રજાજનો! તમને ધન્ય છે!

હજારો પ્રજાજનો દરરોજ સુપ્રભાતમાં શ્રેયકુમારના દર્શન કરવા આવતા...ને પરમાત્માના દર્શન જેવો જ આનંદ પામતા; કેમકે શ્રેયપ્રભુ એક મંગલઆત્મા હતા....તેમનું દ્રવ્ય એ પરમાત્મ-દ્રવ્ય હતું. અર્થાત્ તેઓ પોતે દ્રવ્ય-પરમાત્મા હતા. તેમની સાથે બે શબ્દ 'બોલતાંય પરમ આનંદ' થતો. એકવાર

એક ઉત્તમ નાગરીકે પ્રભુને પૂછ્યું : હે દેવ ! આ ચોવીસીમાં આ કાશીદેશમાં સુપાર્શ્વનાથ અને ચંદ્રપ્રભુ એ બે તીર્થકરો બાદ આપ ત્રીજા તીર્થકર અવતર્યા છો....શું હજી ભવિષ્યમાં પણ આ કાશીદેશમાં કોઈ તીર્થકરનો અવતાર થશે !! એ પ્રશ્ન સાંભળીને પ્રભુ જરાક મલકાયા ને કહ્યું—હે સુભાગી પ્રજાજનો ! હજી એક ચોથા તીર્થકર પણ કાશીદેશને પાવન કરશે. આ ચોવીસીના તેવીસમા પારસનાથ—તીર્થકર પણ આ કાશીદેશની વારાણસી નગરીમાં અવતરશે; તેઓ કુમારઅવસ્થામાં સર્પયુગલને ધર્મોપદેશ સંભળાવીને તેમનો ઉદ્ધાર કરશે....

અહા, નાનકડા શ્રેયકુમારના શ્રીમુખથી આવી મજાની વાત સાંભળીને પ્રજાજનો અત્યંત હર્ષથી ઉલ્લસિત થયા ને “શ્રેયાંસ તીર્થકરનો જય હો....પારસનાથ તીર્થકરનો જય હો” એવા આનંદકારી જયકારથી આખી નગરી ગાજી ઊઠી ! એ ગગનભેદી જયનાદ સાંભળીને મહારાણી સુનંદા દેવીએ મહેલના ઝરૂખામાં આવીને નીચે જોયું તો પોતાનો લાડીલો પુત્ર શ્રેયકુમાર, પ્રજાજનો સાથે વાત કરીને તેમને આનંદિત કરી રહ્યો છે ! તે દશ્ય જોઈને માતાજી પ્રસન્ન થયા....ને તે જ વખતે માતાજીને ઝરૂખામાં દેખતાં જ, લોકોએ ફરીથી આનંદપૂર્વક ‘સુનંદા માતાકી જય’ એવા જયજયકારથી આકાશને ભરી દીધું.

કિશોરઅવસ્થામાં એ બાલતીર્થકરનો વિનોદ પણ પુણ્યાનુબંધી શુભ હતો. આનંદ—કિલ્લોલપૂર્વક વૃદ્ધિગત થતા—થતા રાજકુમાર શ્રેયાંસનાથ યુવાન થયા. પિતાએ તેમના લગ્ન કર્યા અને સિંહપુરીના રાજસિંહાસને તેમનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. પુણ્યકર્મો ઉત્તમ ભોગ, સામગ્રી વડે તેમની સેવા કરતા હતા. જો કે તે ધર્માત્મા રાજકુમાર તો ચૈતન્યસુખની ઉત્તમતા પાસે તે ઉત્તમ ભોગોને પણ તૂચ્છ જ સમજતા હતા. માત્ર બાહ્ય સમૃદ્ધિમાં જ નહિ અપિતુ અંતરના શ્રેયમાર્ગમાં પણ તેઓ વૃદ્ધિગત હતા. પુણ્યપ્રતાપે સર્વે ઉત્તમ અર્થોની પ્રાપ્તિ તેમને સ્વયમેવ થતી હતી, એટલે તેમને અર્થપ્રાપ્તિ માટે તો કોઈ પુરુષાર્થ કરવાનો ન હતો, માત્ર મોક્ષ માટે જ પુરુષાર્થ કરવાનો હતો,—જે તેઓ રાજ્યની વચ્ચે પણ ગુપ્તપણે કર્યા જ કરતા હતા. એ રીતે મહારાજા શ્રેયાંસનાથે, પોતાના ગુપ્ત—જ્ઞાનનિધિની સુરક્ષાપૂર્વક, ૪૨ લાખ વર્ષો સુધી સુખપૂર્વક રાજ્ય કર્યું. ૮૪ લાખ વર્ષના તેમના આયુમાંથી ૩ ભાગ એટલે કે ૬૩ લાખ વર્ષો વીતી ગયા.

મહારાજા શ્રેયાંસનાથ એકવાર વનકીડા માટે ઉદ્યાનમાં ગયા....માહ માસ હતો, વસંતઋતુ નજીક આવી હતી. ઝાડનાં પાન ખરી ગયા....પુષ્પ—પત્ર વગરનાં વૃક્ષોની શોભા હણાઈ ગઈ....જાણે વૃક્ષો પોતાનો શણગાર અને વૈભવ છોડીને વિરક્ત બની ગયા !! એવું ઋતુ-પરિવર્તન જોઈને મહારાજા શ્રેયાંસનાથનું ચિત્ત પણ એકાએક સંસારથી વિરક્ત થયું. તેઓ વિચારવા લાગ્યા—આ પુણ્યવૈભવ પણ ક્ષણભંગુર છે. પાનખર ઋતુમાં આ વૃક્ષોની જેમ આ સંયોગો પણ છૂટી જશે. સંયોગથી પાર એવા મારા અસંયોગી સિદ્ધપદને હું જ્યાંસુધી ન સાધું ત્યાં સુધી આ સંસારમાં ક્યાંય સ્થિરતા નથી. આજે જ આવા અસ્થિર સંસારને છોડીને હું મુનિ થઈશ ને મારા સિદ્ધપદને સાધીશ. પાંદડાં જેવા આ પુણ્યના ભરોસે હું બેસી નહિ રહું ! ધ્રુવપદ તો મારું સિદ્ધપદ છે, તેને સાધીને સાદિઅનંતકાળ તેમાં બેસીશ ! આમ મહારાજાની વૈરાગ્યધારા વધતી જ ચાલી; એમની ચેતના સાતમા ગુણસ્થાને ચડવા તત્પર બની અને ‘શ્રેયસ્કર’ નામના પુત્રને રાજ્ય સોંપીને બાર વૈરાગ્ય—અનુપ્રેક્ષાપૂર્વક જિનદીક્ષા માટે તેઓ ઉદ્યમી થયા....

એ જ વખતે બ્રહ્મલોકમાંથી વૈરાગી લૌકાંતિક દેવો ત્યાં આવ્યા. જાણે વૈરાગ્યના શણગાર પહેર્યા હોય એમ સફેદ દિવ્ય વસ્ત્રોથી તે દેવો સુસજ્જ હતા. આવીને તેમણે વૈરાગી—મહારાજાને વંદન કર્યા અને વૈરાગ્યવર્ધક સ્તુતિ કરતાં કહ્યું : અહી દેવ ! આપનું નામ “શ્રેયાંસનાથ” છે ને

આપ પોતે શ્રેયરૂપ છો...વળી હમણાં રત્નત્રયરૂપ ઉત્તમ શ્રેયમાર્ગે સંચરી રહ્યા છો. આવી આપની વીતરાગતા દેખીને અમે પ્રસન્નતાપૂર્વક તેનું અનુમોદન કરવા બ્રહ્મલોકમાંથી અહીં આવ્યા છીએ. [અહા, આ પણ એક આશ્ચર્યની વાત છે ને!—કે તીર્થંકરોના સમવસરણમાં પણ કદી નહિ આવનારા આ વૈરાગી દેવો, માત્ર પ્રભુના વૈરાગ્યપ્રસંગે જ તેમના વૈરાગ્યની અનુમોદના કરવા મનુષ્યલોકમાં ગૃહસ્થતીર્થંકર પાસે આવે છે.]

ખરેખર તીર્થંકરોનો વૈરાગ્ય એ જગતનું કલ્યાણ કરનારો મહાન મંગલ પ્રસંગ છે. આ પ્રસંગને અનુરૂપ 'વિમલપ્રભા' નામની પાલખી લઈને દેવો સહિત ઈન્દ્રો ત્યાં આવી પહોંચ્યા...અને સ્વાનુભૂતિ સહિત ત્રણજ્ઞાનની વિમલ-પ્રભાથી શોભતા ભગવાન શ્રેયાંસનાથ તે પાલખીમાં બેઠા ત્યારે તેનું 'વિમલપ્રભા' નામ સાર્થક થયું. પાલખીમાં આરૂઢ થતી વખતે, સ્વયં ઈન્દ્ર મહારાજાએ પોતાના હાથનો ટેકો આપીને પ્રભુનું સન્માન કર્યું; એ રીતે પોતાનું પણ બહુમાન વધાર્યું, પ્રભુને કાંઈ ઈન્દ્રના ટેકાની જરૂર ન હતી.

પણ એ તો પ્રભુનો મહિમા પ્રસિદ્ધ કરવાની એક વિધિ હતી—કે જે દેખીને, વૈભવી—ઈન્દ્ર કરતાંય આ વૈરાગી—તીર્થંકરના કોઈ અપાર મહિમાનો જગતને ખ્યાલ આવી જતો! વાહ, ઈન્દ્ર પણ હાથ પ્રસારીને જેમની સેવા કરવા તત્પર થાય તે ભગવંતના ગુણના મહિમાની શી વાત!!

એ કલ્યાણકારી દિવસ હતો માહ વદ ૧૧. મનોહર ઉદ્યાનમાં પહોંચીને, મહારાજા શ્રેયાંસનાથે વસ્ત્ર-હાર-મુગટાદિ સમસ્ત રાજવૈભવનો ત્યાગ કર્યો; સ્ફટિક જેવી ઉજ્જવળ શિલાપર બેસીને 'ૐ નમઃ સિદ્ધેભ્યઃ' એવા ઉચ્ચારપૂર્વક ભગવંત સિદ્ધોને નમસ્કાર કરીને, સ્વયંગુરુ એવા તે પ્રભુએ દઢ હાથ વડે કોમળ કેશનો લોચ કર્યો. એ જ વખતે એક હજાર રાજાઓ પણ પ્રભુનું અનુકરણ કરીને સર્વસંગત્યાગી દિગંબર મુનિ થયા. તે એક હજાર મુનિઓની મધ્યમાં સૂર્ય જેવા તેજસ્વી એવા તે મુનિરાજ ભગવાન શ્રેયાંસનાથ એકત્વભાવનામાં ઝૂલતા-ઝૂલતા આત્મચિંતનમાં એકાગ્ર થયા.

અને તે જ ક્ષણે અનંતગુણગંભીર ચિદાનંદતત્ત્વમાં લીન થઈને શુદ્ધોપયોગરૂપે પરિણમ્યા, સાક્ષાત્ શ્રમણ થયા, સર્વત્ર સમભાવી થયા. અહા, એ પરમ વીતરાગી મુનિરાજની અચિંત્ય શાંતમુદ્રા દેખીને, તે વખતે ઈન્દ્રો-દેવો-મનુષ્યો ને તિર્યંચો પણ ચિત્તમાં કોઈ અનેરી શાંતિ અનુભવવા લાગ્યા. સિંહ અને સસલું પ્રભુચરણમાં એક સાથે ભેગા થયા છતાં કોઈને કૂરતા કે ભય થતો ન હતો, બંને અત્યંત શાંતિથી પ્રભુની સામે જોઈ રહ્યા હતા....ને મનમાં વિચારતા હતા કે 'વાહ,

આ મહાત્મા કેવું સુંદર ધ્યાન ધરી રહ્યા છે!! તે વખતે હજારો પ્રજાજનોએ પણ વૈરાગ્યભાવનાપૂર્વક શ્રાવકવ્રત અંગીકાર કર્યા ને કેટલાય જીવો અપૂર્વ સમ્યગ્દર્શન પામ્યા. ધન્ય હતો એ તીર્થંકરનો દીક્ષાકલ્યાણક-મહોત્સવ!!

દીક્ષા લઈને આત્મધ્યાનમાં બિરાજમાન તે શ્રેયાંસમુનિરાજને શુદ્ધોપયોગની સાથે જ સાતમું ગુણસ્થાન, ચોથું દિવ્યજ્ઞાન તથા સાંત મહાન ઋદ્ધિઓ પ્રગટી; સંજ્વલન સિવાયના બધા કષાયો દૂર થયા; વીતરાગી રત્નત્રયના તેજથી તેમનો આત્મા શોભી ઊઠ્યો. બે દિવસના ઉપવાસ બાદ તે મુનિરાજ સિદ્ધાર્થનગરમાં પધાર્યા....ત્યાં નંદરાજાએ ભક્તિથી વિધિપૂર્વક પ્રથમ પારણું કરાવ્યું. તેના આ મહાન પુણ્યયોગથી ત્યાં દેવોએ દુર્દુભીવાજાં વગાડ્યા ને રત્નવૃષ્ટિ કરી; આ રીતે મોક્ષમાર્ગી મુનિવરોને આહારદાનનો કોઈ અલૌકિક મહિમા જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયો.

મહામુનિ શ્રેયાંસનાથે લગભગ બે વર્ષ સુધી મૌનપણે વિહાર કર્યો. ત્યારબાદ જન્મનગરી સિંહપુરીમાં પુનઃ પધાર્યા; જે મનોહર ઉદ્યાનમાં દીક્ષા લીધેલી તે જ ઉદ્યાનમાં એક વૃક્ષ નીચે બે દિવસના ઉપવાસપૂર્વક બિરાજમાન થયા ને આત્મ-ધ્યાનની ઉગ્ર શ્રેણી ઉપાડી. શુદ્ધોપયોગની તલવારને શુકલધ્યાનવડે સુસજ્જ કરીને ભયંકર મોહશત્રુ ઉપર પ્રહાર કરવા માંડ્યો; મોહશત્રુ ધૂજી ઊઠ્યો, તેની સેનાનો ક્ષય થવા લાગ્યો. બહારથી પરમ શાંત દેખાતા એ શ્રેયમુનિરાજ, અંદરમાં તો મોહશત્રુ સામે કોઈ કલ્પનાતીત શૂરવીરતાથી યુદ્ધ કરી રહ્યા હતા ને ધ્યાનચક્ર વડે તેનો નાશ કરી રહ્યા હતા. માત્ર થોડી જ ક્ષણના તે યુદ્ધમાં પ્રભુએ મોહને સર્વથા મારી નાંખ્યો. અનાદિથી જે મોહ જીતાયો ન હતો તેને સંપૂર્ણપણે જીતીને પ્રભુ પૂરેપૂરા જિન થયા, વીતરાગ થયા ને બીજી જ ક્ષણે પોતાના કેવળજ્ઞાન-નિધાન પ્રાપ્ત કરીને સર્વજ્ઞ પરમાત્મા થયા....એ મંગલદિવસ ને મંગલઘડી હતી પોષ વદ અમાસની સાંજ ! અમાસ હોવા છતાં પ્રભુની પાસે કાંઈ અંધારું ન હતું, ત્યાં તો અમાસની રાત્રે પણ કોઈ દૈવી પ્રકાશનાં તેજ પથરાયા હતા.

અગિયારમા તીર્થંકર શ્રેયાંસપ્રભુને કેવળજ્ઞાન થતાં તે ચોથા કલ્યાણકનો ઉત્સવ કરવા કાશીદેશની સિંહપુરી નગરીમાં ફરીને ચોથી વાર સ્વર્ગેથી ઈન્દ્રો આવી પહોંચ્યા. એક જ નગરીમાં પ્રભુના ચાર કલ્યાણક ! ધન્ય તે નગરી !! બે ઘડીમાં તો સમવસરણ રચાવું. તેની શોભા એવી અદ્ભુત હતી કે, શું આ રચના ઈન્દ્રોએ કરી ? કે તીર્થંકરના સાત્તિશય પુણ્યથી થઈ ?—તે નક્કી થઈ શકતું ન હતું. તીર્થંકરપ્રભુના એ ધર્મદરબારમાં ભવ્યજીવોનાં ટોળેટોળાં આવ્યા. માત્ર દેવો નહિ, મનુષ્યો તેમ જ સિંહ ને સસલાં, વાઘ ને વાંદરા, હાથી ને સર્પ વગેરે પ્રાણીઓ આવ્યા ને શાંતિથી ધર્મોપદેશ સાંભળવા લાગ્યા. તેઓ માત્ર સાંભળીને ન અટક્યા પણ તેમાં કહેલા પોતાના ચૈતન્યતત્ત્વની સુંદરતાને પોતામાં દેખી લીધી ને આત્મજ્ઞાન કરીને મોક્ષના માર્ગમાં ચાલવા લાગ્યા; પોતાની અંદર રહેલા 'પરમાત્મા'ના તેમણે દર્શન કર્યા.

શ્રેયાંસનાથ તીર્થંકરના દિવ્ય ધર્મદરબારમાં કુંથુરાજ વગેરે ૭૭ ધર્મ-દીવાન (ગણધરો) હતા; તે બધાય બાર અંગના ધારક શ્રુતકેવળી હતા ને મહાન લબ્ધિઓના ધારક હતા. કરોડો શ્લોક માત્ર બે ઘડીમાં શુદ્ધ ઉચ્ચારપૂર્વક બોલી શકે—એવી તેમની વચનશક્તિ હતી; હજારો માણસો એકસાથે બોલીને કોલાહલ કરતા હોય તોપણ તે બધામાંથી દરેક માણસની જુદી જુદી વાત સ્પષ્ટપણે એકસાથે સાંભળી શકે એવી તેમની શ્રવણશક્તિ હતી; તે પ્રભુના સમવસરણમાં મુનિવરોની સભાના શ્રીમંડપની ઉપર (પાંચ હજાર ધનુષ ઊંચે નિરાલંબી આકાશમાં) સાડા છ હજાર કેવળજ્ઞાની ભગવંતો, પ્રભુ જેવા જ અહૃતપદે બિરાજતા હતા; અહા, ઊંચે નજર કરતાં જ જ્યાં એકસાથે ૬૫૦૧ પરમાત્માઓના સાક્ષાત્ દર્શન થાય ! તે ધર્મદરબારની શોભાની શી વાત !! વળી ત્યાં તેરસો (૧૩૦૦)શ્રુતકેવળી ભગવંતો હતા,—તે બધાયનું સમ્યક્ત્વ અપ્રતિહત હતું,—તેમ જ તેમાંથી

ઘણા તો ક્ષાયિકસમ્યગ્દષ્ટિ ને ચરમશરીરી હતા; છ હજાર, અવધિજ્ઞાની હતા; છ હજાર મન:પર્યયજ્ઞાની હતા; ૧૧ હજાર મુનિવરો વિક્રિયાઋદ્ધિના ધારક હતા. ૪૮ હજાર ને બસો ઉપાધ્યાય-શિક્ષકો હતા; પાંચ હજાર મુનિઓ વાદવિદ્યામાં કુંશળ હતા-જેઓ અનેકાન્તવિદ્યા વડે એકંતવાદના કોઈ પણ કુતર્કને તોડી શકતા હતા ને જિનધર્મની સત્યતા પ્રસિદ્ધ કરતા હતા, એ પ્રમાણે એ તીર્થંકર પ્રભુના પરિવારમાં કુલ ૮૪૦૦૦ મુનિવરો શોભતા હતા. તેઓ બધાય શુદ્ધ રત્નત્રયસહિત હતા. એકલાખ વીસ હજાર આર્યિકાઓ પંચમગુણસ્થાને ઉત્તમ આત્મસાધના કરતા હતા. વળી સમ્યક્ત્વસહિત દેશવ્રતના ધારક ધર્માત્મા-શ્રાવકો બે લાખ ને શ્રાવિકાઓ ચાર લાખ હતા. દેવ-દેવીઓની સંખ્યાનો તો કોઈ પાર ન હતો. ધર્મપ્રેમી તિર્યચો પણ હજારો-લાખોની સંખ્યામાં ત્યાં એકઠા થયા હતા ને પ્રભુની ધર્મદેશના સાંભળવામાં મશગુલ બન્યા હતા. દિવ્યધ્વનિદ્વારા શ્રેયમાર્ગનો એટલે કે રત્નત્રયરૂપ મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ આપતાં શ્રેયાંસનાથ-તીર્થંકરે એમ કહ્યું કે હે ભવ્ય જીવો! જેવો ચેતનસ્વભાવ અમારા આત્માનો છે તેવો જ ચેતનસ્વભાવ તમારા આત્માનો છે; સુખના નિધાન તેમાં જ ભયા છે. સુખની અનુભૂતિ માટે પોતે-પોતાના આત્મામાં જ જીઓ.

‘અહા, અમે આત્મા જ પોતે પરમાત્મા છીએ’ એમ પ્રભુ કહે છે-એમ સાંભળતાં જ ભવ્યજીવો અપૂર્વ આશ્ચર્યથી ચમકી ઊઠતા ને બીજી જ ક્ષણે પોતાની અંદર નજર કરીને પોતાના પરમાત્મસ્વરૂપને દેખી લેતા. કોઈ સમ્યગ્દર્શન પામતા, તો કોઈ એક સાથે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણે પામી જતા. એ રીતે શ્રેયમાર્ગમાં લાગી જતા.

શ્રેયાંસપ્રભુએ ભરતક્ષેત્રના અનેક દેશોમાં એકવીસલાખ વર્ષો સુધી વિહાર કર્યો; ધર્મ દેશના વડે ઘણાય જીવોને શ્રેયમાર્ગની પ્રાપ્તિ કરાવી ને પોતાના તીર્થંકરપ્રકૃતિ વગેરે કર્મોની નિર્જરા કરી. અંતમાં એકમાસ આયુ બાકી રહેતા પ્રભુ સમ્મેદશિખર પર ‘સંકૂલ ટૂંક’ ઉપર પધારીને ત્યાં સ્થિર થયા. વિહાર અને વાણીનો ઉદય બંધ થયો..યોગો પણ ઘટવા માંડ્યા...શ્રાવણ સુદ પૂર્ણિમાને દિવસે અંતિમ બે શુક્લધ્યાનો વડે શેષ કર્મોનો પણ ક્ષય કર્યો. પ્રથમ શુક્લધ્યાનવડે મનયોગ, વચનયોગ, તેમજ સ્થૂળકાયયોગનો પણ નિરોધ કરીને ૭૨ કર્મ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કર્યો. પછી સમુદ્ઘાતની એક અલૌકિક-અચિંત્ય વિધિવડે ચારે અઘાતિકર્મોની સ્થિતિ એકસરખી કરી નાંખી ને છેવટે ચૌદમા ગુણસ્થાનના અંતભાગમાં અંતિમ શુક્લધ્યાન વડે બાકીની ૧૩ કર્મપ્રકૃતિઓનો પણ સંપૂર્ણ ક્ષય કરીને દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મ-નોકર્મથી રહિત થયેલા તે પ્રભુ પોતાના કેવળજ્ઞાનાદિ અનંત ચૈતન્યવૈભવને સાથે લઈને મુક્તિપુરીમાં પધાર્યા. દેવોએ તેમના મોક્ષનો મહોત્સવ કર્યો. આજે પણ પ્રભુ મુક્તિપુરીમાં સિદ્ધસ્વરૂપે બિરાજી રહ્યા છે; તેમને નમસ્કાર હો.

શ્રેયાંસનાથ જિનરાજકી સંકૂલકૂટ હૈ જેહ,

મન-વચ-તન કર પૂજહું શિખરસમ્મેદ યજેહ.

પૂર્વભવમાં જેઓ વિદેહક્ષેત્રમાં નલિનપ્રભુ રાજા હતા, ત્યાંથી સોળમા સ્વર્ગમાં અહમિન્દ્ર થયા, પછી અગિયારમા તીર્થંકર તરીકે સિંહપુરીમાં અવતરીને અનેક જીવોનું શ્રેય કર્યું ને છેવટે સમ્મેદશિખરથી સિદ્ધાલયમાં સીધાવ્યા...તે શ્રી શ્રેયાંસનાથ તીર્થંકરનું મંગલ પુરાણ અહીં પૂરું થયું.

ચૈતન્યવૈભવ અને પુણ્યવૈભવ

ભગવાન આદિનાથ તો ત્રીજા યુગના અંતભાગમાં અવતર્યા ને મોક્ષ પણ ત્રીજા યુગમાં જ પામ્યા. ત્યારપછી બાકીનાં ૨૩ તીર્થકરો ચોથા યુગમાં થયા. ચોથા યુગના પ્રારંભથી શ્રેયાંસભગવાન સુધી હજી તો ૧૦ તીર્થકરો થયા, તેટલામાં તો જીવોનું આયુ, શરીરપ્રમાણ, વગેરે વૈભવ કેટલી ઝડપથી ઘટવા માંડ્યા!—તે પરિવર્તન જીઓ :—ભગવાન ઋષભદેવનું આયુ ૮૪ લાખ પૂર્વનું (એટલે કે ૮૪ લાખ×૮૪ લાખ×૮૪લાખ = ૫૯૨૭૦૪૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦૦ આટલા વર્ષનું) હતું, જ્યારે ૧૧મા શ્રેયાંસનાથ તીર્થકરનું આયુ માત્ર ૮૪ લાખ વર્ષોનું જ હતું. કેટલો મોટો ગુણાકાર બાદ થઈ ગયો! પહેલા તીર્થકરનું દેહપ્રમાણ ૫૦૦ ધનુષ હતું જ્યારે ૧૧મા તીર્થકરનું દેહપ્રમાણ માત્ર ૮૦ ધનુષ હતું. એમ બીજા પણ અનેક બાહ્ય પ્રકારોમાં અનુક્રમે હાનિ થતી ગઈ, પરંતુ, ભગવંતોના રત્નત્રયમાર્ગમાં કે કેવળજ્ઞાનાદિ આત્મવૈભવમાં કોઈ હાનિ ન થઈ, બધાય ભગવંતોનો વીતરાગી—આત્મવૈભવ તો એકસરખો જ હતો. એ જ બતાવે છે કે, આત્મવૈભવ એ જ જીવનો સાચો વૈભવ છે. દેહવૈભવ કે આયુ એ જીવનો વૈભવ નથી. માટે હે ભવ્ય જીવો! તમેય તીર્થકરોના બાહ્યવૈભવમાં મોહિત ન થશો, તેમના સર્વશતા—વીતરાગતા વગેરે ગુણવૈભવદ્વારા તેમની મહાનતાને ઓળખજો; તો તમનેય તેવા ગુણોની પ્રાપ્તિ થશે. ચૈતન્યવૈભવની પાસે પુણ્યવૈભવ સેવકપણે હો તો ભલે હો, તેનો આપણે તીરસ્કાર ન કરીએ—પરંતુ તેમાં મોહાઈને સંતુષ્ટ પણ ન થઈ જઈએ ને ચૈતન્યવૈભવને ભૂલી ન જઈએ; એટલે કે તે પુણ્યવૈભવને આપણા ચૈતન્યવૈભવથી બાહ્ય જાણીને. તેમાં મૂર્છાયા વગર, પોતાના ચૈતન્યવૈભવમાં જ મશગુલ રહીએ, ને આખરે તે બાહ્યવૈભવને છોડીને સિદ્ધ—પરમાત્મપદમાં સ્થિર રહીએ! તે આપણું ઈષ્ટ—ધ્યેય ને સાધ્ય છે;—એમ તીર્થકર ભગવંતોનું જીવન આપણને સમજાવે છે.

ભગવાન શ્રેયાંસનાથ તીર્થકરના મોક્ષગમન પછી—

પ્રથમ બળદેવ—વાસુદેવ—પ્રતિવાસુદેવ (વિજય, ત્રિપૃષ્ઠ અને અશ્વત્થીવ) થયા. દરેક ચોવીસીમાં ૨૪ તીર્થકરો, ૧૨ ચક્રવર્તીઓ, ૯ બળદેવ, ૯ વાસુદેવ, તથા ૯ પ્રતિવાસુદેવ થાય છે; આ કુલ ૬૩ મહાપુરુષોને ૬૩ શલાકા પુરુષ કહેવાય છે. તેઓ બધાય જો કે મોક્ષગામી તો હોય છે, પણ તેમાંથી ૨૪ તીર્થકરો નિયમથી તે જ ભવમાં મોક્ષ પામે છે, ૧૨ ચક્રવર્તીઓમાંથી ઘણા તે જ ભવે મોક્ષ પામે છે; કોઈ સ્વર્ગમાં જાય છે તો કોઈ નરકમાં પણ જાય છે. બળદેવો કાં તો તે જ ભવે મોક્ષ પામે છે; અથવા સ્વર્ગે જાય છે, નરકમાં નથી જતા; નવ વાસુદેવ તથા પ્રતિવાસુદેવ (પૂર્વે કરેલા ભોગનિદાનને કારણે) નરકમાં જાય છે ને પછી અત્યભવે મોક્ષને પામે છે. મહાપુરાણમાં આવા ૬૩ શલાકા પુરુષોના જીવનચરિત્રનું તેમજ તેમના પૂર્વભવોનું વર્ણન છે. તેમાંથી અત્યાર સુધીમાં ૧૧ તીર્થકરોનું થયું. પહેલા બે ચક્રવર્તી (ભરત અને સગર)નું પણ ટૂંકમાં વર્ણન થયું. અત્યાર સુધીમાં હજી એકેય બળદેવ—વાસુદેવ કે પ્રતિવાસુદેવ થયા ન હતા. (એ ત્રણેય સાથે જ થાય છે.) ૧૧ મા શ્રેયાંસનાથ તીર્થકરના મોક્ષગમન પછી તેમના તીર્થમાં કેટલાય વર્ષો બાદ, આ ચોવીસીના પહેલા બળદેવ—વાસુદેવ તથા પ્રતિવાસુદેવ થયા. વાસુદેવ એ ત્રણ ખંડના સ્વામી અર્ધચક્રવર્તી હોય છે. પહેલા વાસુદેવનું નામ 'ત્રિપૃષ્ઠ';—તે જ અંતિમ તીર્થકર મહાવીરનો જીવ, અને એ જ ભગવાન ઋષભદેવનો પૌત્ર મરીચિ. આ રીતે ઋષભદેવ, તેમનો પુત્ર ભરત અને પૌત્ર મરીચિ—એજ જીવો અનુક્રમે આ ચોવીસીના પહેલા તીર્થકર, પહેલા ચક્રવર્તી ને પહેલા અર્ધચક્રી (તથા અંતિમ તીર્થકર) થયા. તે ત્રિપૃષ્ઠ—વાસુદેવ વગેરેનું ચરિત્ર આ પુસ્તકમાં મહાવીર ભગવાનના પૂર્વભવોમાં તેમજ શાંતિનાથ પ્રભુના પૂર્વભવના વર્ણનમાં વાંચશો.

(ભગવાન શ્રેયાંસનાથ-તીર્થકરના મોક્ષગમન પછી ૫૪ સાગરોપમ સુધી તેમનું શાસન ચાલ્યું; પરંતુ અંતિમ પલ્ચના ત્રીજા ભાગ જેટલા કાળ સુધી ધર્મપરંપરાનો વિસ્થેદ થઈ ગયો. આ ત્રીજી વખત ધર્મ વિસ્થેદ થયો. આ વિસ્થેદ વિજયાર્દ્ધ-શ્રેણીઓમાં લાગુ પડતો નથી.)

સિદ્ધભગવાનનું સ્વરૂપ જ્ઞાનમાં લઈને તેવા પોતાના આત્માને દેખ

સિદ્ધભગવાન મહાન છે, અતીન્દ્રિય છે, પૂર્ણ છે, સર્વ વિકાર વગરના, મહા આનંદમય છે. આવા મહાન સિદ્ધભગવાનને જ્ઞાનમાં લેનારું જ્ઞાન પણ મહાન છે—અતીન્દ્રિય છે. રાગ વગરનું છે.

સિદ્ધભગવાન કાંઈ એવા જ્ઞાનાના નથી કે તારા વિકલ્પમાં સમાઈ જાય, કે રાગમાં આવીને બેસે, કે ઈન્દ્રિયજ્ઞાનના વિષય બની જાય ! એ તો બધાથી પાર અતીન્દ્રિય સ્વસંવેદનજ્ઞાનમાં જ સમાય છે. અને ખૂબી એ છે કે સ્વસંવેદનજ્ઞાન અતીન્દ્રિય થઈને જ્યારે આવા સિદ્ધ ભગવાનને પોતામાં સમાવે છે ત્યારે તે સિદ્ધભગવાન જેવો પોતાનો આત્મા જ તેને સંવેદનમાં આવે છે.....ત્યારે જ સિદ્ધનું ખરું સ્વરૂપ સમજાય છે.

